

کتابخانه برای علاقمندان و شهروندان معمولی^۱

نویسنده: Kaitaro Tsuno

ترجمه: دکتر علی شکویی

آموزش و یادگیری از نهضت کتابخانه شهروندان

فکر کتابخانه عمومی بعنوان محلی که شهروندان به مطالعه هر کتاب مورد علاقه، در هر زمان و در هر کجا که به کتاب دسترسی داشته، آزاد باشند تا اطلاعات ضروری برای زندگی روزمره را کسب کنند، بعد از جنگ بین‌المللی دوم توسط ژنرال ماک آرتور^۲ فرمانده نیروهای امریکا در ژاپن، به آن کشور معرفی شد. فکر نسبتاً لیبرالی ایجاد کتابخانه عمومی که به کشور ژاپن از طرف نیروهای غالب تحمیل شده بود، تا اندازه‌ای طعنه‌آمیز است.

چون کتابخانه‌های عمومی در ژاپن از تلاش‌های هماهنگ شهروندان ژاپنی یا دست‌اندرکاران کتابخانه‌ها ایجاد نشده بودند، لذا غیرقابل اجتناب بود که دگرگونی و رفرم فقط جنبه ظاهری داشته باشد. مدت‌ها بعد از جنگ، وظیفه کتابخانه‌های عمومی در ژاپن به مانند عملکرد کتابخانه‌های رفرانس بود و به روش مستقل اداره می‌شدند. رؤسای کتابخانه‌ها به مراجعین خاطر نشان می‌کردند که باید شاکر و ممنون باشند که آنها با بزرگواری فرصت استفاده از کتابها را در اختیار آنها قرار می‌دهند، چون آن کتابها، اسوال حکومتی و اجزاء دولت بودند. لذا لازم بود که نهضت داخلی برای قبول و کسب فکر ایجاد کتابخانه‌های عمومی که از طرف نیروهای اشغالگر تحمیل شده بود، بوجود آید تا این روند کار را تغییر داده و امکان دهد که فکر

واقعی و صحیح از کتابخانه‌های عمومی در کشور ژاپن بوجود آید. نهضت کتابخانه شهروندان اولین بار از طرف کارمندان کتابخانه شهرداری Hino در شهر Hino، توکیو بوجود آمد و تحت ریاست سوننو ماکاوا^۳ از نیمه دوم دهه ۱۹۶۰ تا دهه ۱۹۷۰ به فعالیت پرداخت. به عقیده ماکاوا، «کتابخانه قبل از هر چیز عامل تسهیل کننده برای امانت گرفتن و استفاده از کتابهاست» و این کاملاً برعکس وضع موجود کتابخانه‌هاست که وظیفه عمده آنها ذخیره کردن و حفظ مطالب بوده و مردم فقط با نظارت و مراتب اداری می‌توانند به کتابها مراجعه کنند. «حتی اگر من اطراف شهر را بگردم و سعی کنم مردم را قانع کنم، بی‌تردید مؤثر واقع نخواهد شد و ما نخواهیم توانست مردم شهر Hino را به درک این معنی قادر سازیم.» او در ادامه سخنان خود می‌گوید، «تنها راه چاره این است که به آنها امکان داده شود تا خودشان آنرا تجربه کنند. برای اینکه کتابخانه‌های واقعی در ژاپن ریشه‌دار باشند، مردم ژاپن باید در مرحله اول طبیعت و ماهیت کتابخانه را بفهمند. اگر ما اجزاء مهم و ضروری کتابخانه را استخراج نکرده و به مردم نشان ندهیم، آنها قادر به درک آن نخواهند بود.»

آنچه که ماکاوا از «کتابخانه واقعی» در نظر داشت، الزاماً یک ساختمان معظم و مجموعه عظیمی از کتابها نبود. اگر به شهروندان فرصت داده شود که کتابها را آزادانه و مجانی امانت بگیرند، همان تسهیلات، کتابخانه‌ای را ایجاد

می‌کند و این راحتی بدون هر گونه ساختمانی و فقط با مجموعه محدودی از کتابها می‌توان به انجام رساند. با این فکر، کارمندان کتابخانه شهرداری Hino تصمیم گرفتند نهضت خود را با یک کتابخانه سیار آغاز کنند و چند هزار جلد کتاب را با وانت به اطراف شهر ارسال دارند. در مرحله بعدی، آنها چند کتابخانه شعبه در حجم کوچک بنا کردند و بالاخره در ۱۹۷۳، کتابخانه مرکزی را تکمیل نمودند. «زمانی که امانت دادن فضا را به امانت دادن کتاب تبدیل کردیم، کتابخانه جزء اموال مردم شد، چون معمولاً مردم کارگر، زنان تخانه‌دار، بچه‌ها و دانشجویان نمی‌توانند ساعات درازی را در صندلی‌های کتابخانه به خواندن کتاب صرف کنند. امانت گرفتن کتاب و به خانه بردن آنها، به خوانندگان امکان می‌دهد که از آنها عملاً استفاده کنند. در نتیجه این نهضت که فقط با یک کتابخانه سیار بنام (کتابخانه سیار آفتابگردان)، یا به زبان ژاپن Himawarigo آغاز شد، حالا در حدود دو هزار و پانصد کتابخانه عمومی شهرداری و اداری یا دولتی برای همه ژاپنی وجود دارد. هر کس می‌تواند کتاب را به صورت مجانی از کتابخانه نزدیک خانه خود به امانت گیرد. کارمندان کتابخانه معمولاً افرادی مهربان و کارآمدی بوده و اگر آنها فاقد کتابی باشند که مورد تقاضا است، ممکن است آن کتاب را از کتابخانه دیگر به امانت گرفته یا حتی آنرا بخرند. خدمات نسخه‌برداری نیز با هزینه مختصر فراهم می‌باشد

تا از صفحات مورد نیاز یک مجله یا کتاب نسخه برداری کنند. اگر چه از لحاظ کیفی و کمی باید اصلاحاتی صورت گیرد، اما حداقل اساس محکمی برای ایجاد کتابخانه‌های عمومی در سراسر ژاپن ایجاد شده است.

اگر نهضت کتابخانه‌های شهروند در سی سال گذشته شروع به ایجاد و توسعه نکرده بود، می‌توان وضع و شرایط امروز را تصور کرد. تردیدی نیست که کتابخانه‌های عمومی در ژاپن در محاق اداری و کاغذ بازی گرفتار آمده و امکان ایجاد آنها از بین می‌رفت.

سیاستمداران معمولاً نسبت به مسائل مربوط به ایجاد خدمات فرهنگی عمومی، بی تفاوت بوده و علاقه نشان نمی‌دهند و دلیل آنها این است که ایجاد کتابخانه نمی‌تواند برای آنها رأی آورد. البته کشور ژاپن نیز از این قاعده مستثنی نیست. با وجود اینها، شعبات مختلف ادارات دولتی نخواهند توانست بدون افراد فعال که با طیب خاطر بکار پرداخته و به اطلاعات مورد نیاز جهت حل مسائل جاری دسترسی داشته باشند، بطور مؤثر وظایف خود را به انجام برسانند و این وظیفه شاید جابجایی زباله، خلاف و بزه کاری از طرف مجرمین و خطاکاران، آمادگی در مقابل مصائب و بلاهای طبیعی یا مسئله مربوط به سالمندان باشد. کتابخانه‌ها دارای قدرت و منابعی می‌باشند که اینگونه شهروندان را بوجود آورند. اما، با وجود این چنین بنظر می‌رسد که اعضای شورای ملی و اعضای انجمن محلی این نیاز را احساس نمی‌کنند. به احتمال زیاد، آنها در درون خود شهروندان مطیعی را ترجیح می‌دهند که از مطرح کردن بحث‌هایی که ایجاد زحمت و دردسر می‌کند، پرهیز کنند.

بنابراین، اگر ما فقط توقع داشته باشیم که یک نفر کتابخانه را بمانند غذای آماده در روی سینی در جلو ما قرار دهد، احتمال دست یافتن

به «کتابخانه واقعی» آنگونه که ما کماوا از آن صحبت می‌کرد، غیرممکن بنظر می‌رسد و این درسی است که می‌توان از نهضت کتابخانه‌های شهروندان، کسب کرد.

مسائل مربوط به پروژه کتابخانه الکترونیکی

سی سال از آغاز نهضت کتابخانه‌های شهروندان می‌گذرد. در طول این مدت، کتابخانه‌های عمومی در ژاپن پیشرفت زیاد کرده‌اند. اما متأسفانه در سطح یکسان انجام نگرفته است، چون اکثریت سیاستمداران این کشور و اغلب مسؤلان دولتی هنوز قلباً این نظر و عقیده را پیدا نکرده‌اند که کتابخانه‌های عمومی برای زندگی روزمره شهروندان ژاپنی ضروری و لازم می‌باشند و اختلافات حاصله در این مورد هر چه بیشتر آشکار می‌شوند.

نمونه آشکار عبارت از کاهش دائمی بودجه کتابخانه‌هاست. موقعی که در اوایل دهه ۱۹۹۰ اجلاس اقتصادی ژاپن آغاز شد، ناگهان حکومت‌های ملی و محلی تحت فشار قرار گرفتند تا از هزینه‌ها بکاهند. در آن زمان، خدمات فرهنگی مانند کتابخانه‌ها از اولین قربانیان بودند. تقریباً در هر سال، اعضای حکومت محلی به کاهش بودجه‌های مربوط به رؤسای ادارات و بودجه کتابخانه‌های شهری ادامه داده و استخدام کتابداران تحصیلکرده ممنوع شده است. دولت مرکزی حتی اقدام به قطع کمک‌های خود به ساختن کتابخانه‌ها می‌کند. در ضمن، دولت مبلغ قابل ملاحظه‌ای به پروژه کتابخانه الکترونیکی اختصاص داده که براساس مجلس ملی می‌باشد که به عنوان کتابخانه مرکزی ملی انجام وظیفه کرده و هم طراز و برابر با کتابخانه کنگره در ایالات متحده است. بعنوان قدم اول، شعبه‌ای از کتابخانه کانسای^۴ در ۲۰۰۲ ایجاد خواهد شد که

اولین کتابخانه الکترونیکی خواهد بود. اما آیا این پروژه دارای امکان و ظرفیت‌های رها ساختن کتابخانه‌های اداری و شهری از وضع نامساعد فعلی می‌باشد؟ اگر چه تضمینی وجود ندارد، اما این پروژه دارای این پتانسیل است که بتواند این مهم را به انجام رساند. از طریق دیجیتال کردن مطالب و کتاب‌های با ارزش در مجموعه کتاب‌های کتابخانه مجلس و سایر کتابخانه‌ها. هر یک از شهروندان خواهند توانست به این آثار از طریق اینترنت دسترسی پیدا کنند. کتابخانه الکترونیکی همچنین کتاب‌های قدیمی، نادر و کتاب‌های صدمه دیده را که از کاغذ اسیدی درست شده‌اند، حراست و حفظ می‌کند. مهمتر از همه، اگر پایگاه داده رایانه از تمام مجموعه کتابخانه‌ها شامل نه تنها کتابخانه مجلس بلکه از تمام کتابخانه‌های اداری، شهری، محلی، دانشگاهی و کتابخانه‌های تحقیقی بوجود آمده و ترکیب و یکی شوند، هر یک از شهروندان خواهند توانست کتابها را از هر کتابخانه موجود در کشور، صرف‌نظر از فاصله کتابخانه تا خانه و محل سکونت، مطالعه و بررسی کنند. اگر هدف نهایی کتابخانه الکترونیکی چنین باشد، در آن صورت وضع ناهنجار کتابخانه‌های عمومی را که به علت کاهش بودجه قادر به خرید کتاب نیستند، تخفیف و تسکین خواهد داد.

علاوه بر اینها، شبکه کتابخانه الکترونیکی می‌تواند بالقوه از مرزهای کشور گذشته و آسیا و حتی تمام کره زمین را در بر گیرد. در واقع، کتابخانه بین‌المللی کودکان بعنوان یکی از اجزاء دیجیتالی کتابخانه مجلس ملی در سال ۲۰۰۰ شروع بکار کرده است. این کتابخانه دارای صدوسی هزار کتاب کودکان در فرم الکترونیکی و نیز شامل تشریحات آزمایشی از اینترنت با سه کتاب تصویری چند وسیله‌ای می‌باشد که دارای

متن و صدا بوده و زندگی کودکان در قاره آسیا را در سیزده زبان مختلف از جمله چینی، انگلیسی، ژاپنی و کره‌ای شرح می‌دهد. اینترنت می‌تواند از مرزهای محلی و ملی پا فراتر گذارد، و از راه دیجیتال کردن و انتشار و اشاعه کتاب‌ها و منابع به طریقه اینترنت، اطلاعات موجود در آنها که سابقاً دسترسی به آنها فقط در چهار دیواری کتابخانه امکان‌پذیر بود، با کمک کتابخانه‌های الکترونیکی کتابخانه‌های ژاپن با دنیا ارتباط پیدا کند. این واقعاً رؤیای با شکوهی است و چنانکه این رؤیایا به حقیقت پیوندد، من امکانات فوق‌العاده‌ای را پیش‌بینی می‌کنم. اما رؤیایا واقعیت نیست، واقعیت این است که محتویات و خدمات پروژه کتابخانه الکترونیکی که قرار بود در مدت دو سال شروع بکار کند، بطور روشن و واضح شرح داده نشده و معلوم نشده است که تا چه حد و حدود شهروندان معمولی به پایگاه‌های داده منتج و ناشی، دسترسی خواهند داشت. اگر چه هیچ اجلاسی برای بحث و گفتگو بین شهروندان معمولی و افراد مورد نظر تشکیل نشده است تا مشخص شود که چه نوع کتابخانه الکترونیکی مورد نظر آنها است اما خود پروژه بدون توجه به نظریه‌ها مسیر خود را به جلو می‌پیماید. صرف‌نظر از اینکه این پروژه تا چه اندازه خوب است، اگر بدون برداشتن قدم‌های اول جهت شرح و توضیح آن به مردم و کسب

موافقت آنها انجام و تکمیل شود، در آن صورت چیزی بیشتر از یک طرح دلخواه و مستبدانه نخواهد بود که از طرف دولت ملی استبدادی انجام گرفته است و این خطر نهانی می‌باشد که کتابخانه الکترونیکی حامل آن است. علاوه بر اینها، برای من تعجب‌آور است که کتابخانه‌های عمومی محلی که از طریق فعالیت‌های نهضت کتابخانه‌ای شهروندان بوجود آمده‌اند، ظاهر به دلایلی، علاقه زیادی به انجام این پروژه علیرغم ملی بودن آن، از خود نشان نمی‌دهند. واقعیت این است که کتابخانه‌های عمومی امانت دهنده محلی باید نشان دهنده تقاضاهای شهروندان ژاپنی بوده و نوع کتابخانه الکترونیکی که مورد نظر و خواست خوانندگان و مراجعین به کتابخانه است، اعلام و معرفی کنند. شاید آنها از این واهمه دارند که رایانه، تاریخ طولانی در فرهنگ کتاب ژاپن را از بین ببرد و یا اینکه ایجاد شبکه‌ای از کتابخانه‌های الکترونیکی سنتی که در کوتاه‌مدت از کتابخانه‌های عمومی بوجود آمده است، از بین ببرد. اگر واقعاً چنین باشد، در آن صورت بهتر است که نظر خود را به وضوح بیان دارند و جلسه‌ای برای بحث درباره این پروژه توسط شهروندان معمولی و استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌ها، تشکیل دهند. سی سال قبل، نهضت کتابخانه شهروندان در ژاپن عقیده داشت که، «کتابی که مورد استفاده

قرار نمی‌گیرد، کتاب نیست.» و روشی را آغاز کرد که هدف آن از بین بردن سیستم بوروکراسی کتابخانه بود که فقط کتاب‌هایی را که مورد استفاده نداشتند، حفظ و حراست می‌کرد، و در نظر داشت کتابخانه‌های واقعی را سازمان دهد که خود کارمندان کتابخانه کتابها را برای همه. در هر زمان و در هر نقطه قابل دسترس سازند. پروژه کتابخانه الکترونیکی دارای پتانسیل زیاد می‌باشد، اما اگر ما فقط منتظر باشیم که کسی این پروژه را برای ما مهیا سازد و نتیجه نهایی را حاصل کند، کتابخانه واقعی تشکیل نخواهد شد. ما باید مستقیماً از درس‌های حاصله از نهضت کتابخانه شهروندان استفاده کنیم.

یادداشت‌ها

1. Kaitor Tsuno, Editor - in - Chief, the Book and the Computer (Quarterly) , 29-3 Ichigaya - Sanaicho.
2. MacArthur
3. Tsuneo Maekawa
4. Kansai
5. data bases

